

Állampolgársága végképp eltörölve? A hontalanság évei Szlovéniában a *Kurić és társai* *kontra Szlovénia* ügy apropóján

LŐRINCZ ARANKA

Slovenia is thought to be a success story as the first independent republic after the disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. However, the secession did not go as smoothly as seen from the outside. According to the official figures 25 671 persons, who did not become Slovenian citizens, were secretly „erased” from the civil registry in 1992, thus becoming de iure or de facto stateless. All these people were formerly federal citizens of Yugoslavia who emigrated from other republics and settled down in Slovenia. After 20 years of „erasure”, on 26 June 2012 the European Court of Human Rights found that Slovenia violated several articles of the European Convention on Human Rights. In the Kuric and others v. Slovenia case, the Court issued a pilot judgement and asked the Slovenian Government to set up a compensation scheme for the „erased” people within one year. The Slovenian Parliament adopted the law on compensation on 21 November 2013. This article analyses the events and the laws concerning the secession, the judgement of the Court, and the future of the „erased” persons in the light of the compensation law.

Sokan úgy gondolunk Szlovéniára, a volt jugoszláv szövetségi tagállam függetlenné válására, mint sikertörténetre. Az államutódlás folyamata azonban korántsem volt annyira zökkenőmentes, mint amilyennek a felszínen látszott. Egy rosszul megválasztott közigazgatási eljárás következtében több tízezer ember vesztette el jogi státusával együtt a legalapvetőbb emberi jogok gyakorlásának jogát. 1992-ben a hivatalos adatok szerint 25 671 olyan személyt töröltek ki „titokban” a néesség-nyilvántartásból, akik a függetlenné válást követően nem kérték a szlovén állampolgárságot, vagy kérelmüket elutasították. Az érintett személyek más jugoszláv tagköztársaság állampolgáraiként telepedtek le korábban Szlovéniában, az „eltörlést”¹ követően *de iure*, illetve *de facto* hontalanná váltak. Közel húsz év jogfosztottság után, 2012. június 26-án, a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) a *Kurić és társai* ügyében hozott döntésében megállapította, hogy Szlovénia több ponton is megsértette az Emberi jogok európai egyezményét. A Bíróság döntése pilotjellegű volt, mivel

1 Az „eltörlés”, „eltörölt személyek” (angolul: erasure, erased; szlovénul: izbrisani) kifejezés egy Igor Mekina nevű újságíró 1994-ben írt cikkében jelent meg először. Ezt követően honosodott meg a fogalom a köznyelvben és a szakirodalomban egyaránt. Hivatkozza Zorn, Jelka: From Erased and Excluded to Active Participants in Slovenia, In: Blitz, Brad K. – Lynch, Maureen (szerk.): Statelessness and Citizenship, Edward Elgar Publishing Limited, 2011, 50. o.

arra kötelezte Szlovéniát, hogy *valamennyi* „eltörölt személy” részére egy éven belül dolgozzon ki egy jóvátételi tervet. A szlovén parlament végül 2013. november 21-én fogadta el az erre vonatkozó jogszabályt.

Állampolgárság államutódlás előtt a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban

A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság szövetségi államai közül Szlovénia lépett elsőként a változás útjára, kinyilvánítva, hogy szuverenitásra, önállóságra törekszik.² Mint önálló entitás a rendszerváltás időszakában arra koncentrált, hogy a föderációs rendszerből kiválva minél hamarabb megalkossa az önállóságot és a demokratikus működést megalapozó jogszabályokat. A szuverén államiság egyik alkotóeleme az államhoz tartozó polgárok közösségének meghatározása, vagyis annak pontos definiálása, hogy kit tekint az állam állampolgárának, amellyel egyben megkülönbözteti őket a külföldi állampolgároktól. Az új szlovén állampolgárok meghatározására vonatkozó jogszabályok filozófiájának gyökereit a jogelőd föderatív állam állampolgárságának szabályaiban kell keresnünk.

A múlt században több olyan történelmi esemény zajlott az egykori Jugoszlávia területén, amely az állampolgársági szabályok változására is hatással volt. Idesorolható egyrészt az Osztrák–Magyar Monarchia 1918-ban bekövetkezett felbomlása, valamint ugyancsak 1918-ban a szlovén, horvát és szerb államok megalakulása, amelyet ugyanebben az évben a Szerb, Horvát és Szlovén Monarchia megalakulása követett.³ 1945-ben jött létre a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság, amely később a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (a továbbiakban: Jugoszláv SZSZK) nevet kapta.⁴

A második világháborútól a Jugoszláv SZSZK felbomlásáig három állampolgársági törvény született: az első 1945-ben, ezt követte a második 1964-ben, majd a harmadik 1977-ben. Valamennyi törvény egységes volt abban, hogy a jugoszláv állampolgárságot egységesítették, amely egy szövetségi és egy tagállami állampolgárságból állt, továbbá kizárták a további állampolgárság-szerzési lehetőséget. A jugoszláv állampolgárok ilyen értelemben „kettős állampolgároknak” számítottak, mivel egyidejűleg voltak a szövetségi köztársaság és a hat tagállam⁵ valamelyikének állampolgárai.

Egészen 1974-ig a szövetségi állampolgárság megelőzte a tagállami állampolgárságot. A Jugoszláv SZSZK 1974-es alkotmánya úgy rendelkezett, hogy a jugoszláv állampolgárok a Jugoszláv SZSZK egy állampolgárságával rendelkeznek. A szövetségi tagállamok minden állampolgárának egyidejűleg a Jugoszláv SZSZK állampolgárának kell lennie. Kimondta továbbá, hogy valamely tagállam állampolgárainak egy másik

2 Beréti László: Jugoszlávia – rendszerváltás vagy valami más? In: Szemelvények. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia kiadványa. I. évf., 4. szám, 1994, 95–106. o.

3 1929 és 1941 között Jugoszláv Monarchia volt a neve.

4 UNHCR. Regional Bureau for Europe: Citizenship and Prevention of Statelessness Linked to the Disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. European Series. Volume 3, No 1, June 1997 (interneten elérhető: <http://www.unhcr.org/46e660582.html>; letöltve: 2014-02-19), 7. o.

5 Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Montenegró, Macedónia, Szerbia, Szlovénia.

tagállam területén azonos jogaik és kötelezettségeik vannak, mint a területi tagállam állampolgárainak. Az 1976-os jugoszláv állampolgársági törvény már alulról felfelé építkezett. Egységesítette a szövetségi állampolgárságot, kijelentve, hogy Jugoszlávia állampolgárai valamennyien egységes Jugoszláv SZSZK-állampolgársággal rendelkeznek.⁶ Az új felfogásban a tagállami állampolgárság egy adminisztratív, kötelezően előírt státus volt, a föderációs jugoszláv állampolgárság megszerzésének feltétele.⁷

Az 1976. évi állampolgársági törvény szabályozta a jugoszláv állampolgárság megszerzésének és elvesztésének szabályait, ám a tagköztársaságok kompetens szerveinek adta át a végrehajtást, azaz a döntéshozatal hatáskörét, beleértve a honosítást és az állampolgársági kötelékből való elbocsátás hatáskörét. Valamennyi tagállam a szövetségi állampolgársági törvény szellemében alkotta meg saját állampolgársági törvényét.⁸ A tagállami állampolgárság-szerzés a leszármazás elve alapján történt, vagyis a gyermek a szüleinek az állampolgárságát örökölte. Ha a szülők különböző szövetségi tagállamok állampolgárai voltak, akkor a szülők megegyezése alapján szerezte meg a gyermek valamelyik állampolgárságot. Új tagállami állampolgárság megszerzése a korábbi állampolgárság megszűnésével járt.

A lakóhely megváltoztatása nem érintette az eredeti tagállam állampolgárságát, illetve a szövetségen belüli másik tagállam állampolgárságának megszerzése is viszonylag egyszerű volt. A viszonylag rövid idejű tartózkodást (három, illetve egy év) az 1960-as évektől felváltotta egy egyszerű szándéknyilatkozat, amely a központosított döntéshozatal rendszerében elegendő volt a tagállami állampolgárság megváltoztatásához. A Szlovén Szocialista Köztársaság 1976. évi törvénye szerint a más köztársaságbeli állampolgárok abban az esetben kérelmezheték a szlovén állampolgárságot, ha állandó tartózkodási helyük volt Szlovéniában.⁹

A föderáció területén a szabad mozgást megalapozta az a szabály, amely szerint a szövetségi állampolgárok bármely tagállam területén állandó lakosként regisztráltathatták magukat, és ezáltal a tagállami állampolgárokkal azonos bánásmódban részesültek a polgári, politikai, gazdasági és szociális jogok teljes körű élvezetének terén. A külföldi állampolgárok letelepedésére egy külön engedélyezési eljárás keretében kerülhetett sor.¹⁰ Az azonos jogok élvezete abban is megnyilvánult, hogy a népesség-nyilvántartásba való regisztráció esetén a lakóhely szerinti tagállam adminisztratív hatóságai intézkedtek a hivatalos okmányok (útlevél, személyi igazolvány stb.) kiadásáról és meghosszabbításáról is. Az állampolgári kötelezettségek, így például az

6 Jugoszláv állampolgárságról szóló törvény, 1976. dec. 24., 2. cikk (interneten elérhető: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b4d48.html>; letöltve: 2014-02-17).

7 Zorn, Jelka: From Erased and Excluded to Active Participants in Slovenia, In: Blitz, Brad K. – Lynch, Maureen (szerk.): *Statelessness and Citizenship*, Edward Elgar Publishing Limited, 2011, 50. o.

8 UNHCR. Regional Bureau for Europe: *Citizenship and Prevention of Statelessness Linked to the Disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*. European Series. Volume 3, No 1, June 1997 (interneten elérhető: <http://www.unhcr.org/46e660582.html>; letöltve: 2014-02-19), 7–8. o.

9 Medved, Felicita: *Country Report: Slovenia*; EUDO Citizenship Observatory, European University Institute, 2013 (interneten elérhető: <http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=country-Profiles&f=2013-24-Slovenia.pdf>; letöltve: 2014-02-17), 5. o.

10 *Kurić és társai kontra Szlovénia* (No. 26828/06), 2012. június 26., Strasbourg, 16–20. pont.

adófizetési kötelezettség tekintetében is azonos bánásmódban részesültek a lakóhely szerinti tagállami állampolgárokkal.¹¹

A Jugoszláv SZSZK-ban tehát egyidejűleg két szinten zajlott az állampolgárság szabályozása: egyrészt szövetségi, másrészt tagállami szinten. Nemzetközi közjogi és nemzetközi magánjogi szempontból a szövetségi jugoszláv állampolgárság élvezett elsőbbséget, míg a szövetségen belül minden jugoszláv állampolgár valamely tagállam állampolgárságával is rendelkezett.¹² Bár a mindennapi életben az egyének nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget a tagállami állampolgárságnak, a föderáció felbomlása után mégis ez lett az utódállamok állampolgárságának kiindulási alapja.¹³ Mivel a tagállami állampolgárságnak nem volt gyakorlati relevanciája, a jugoszláv állampolgárok sok esetben nem is érezték szükségét annak, hogy más tagállam állampolgárságát felvegyék, még akkor sem, ha hosszú éveken át éltek egy másik tagállamban. Ráadásul sokan a lakóhelyük megváltoztatásának regisztrációját sem tartották fontosnak, ami az államutódlást követően a *de facto* hontalanságuk bekövetkezéséhez is hozzájárult.¹⁴

Államutódlás és állampolgárság az önálló Szlovéniában

1991. június 25-én Szlovénia kikiáltotta a függetlenségét, és elsőként megszűnt a Jugoszláv SZSZK tagköztársasága lenni. A függetlenség kikiáltásának időpontjában Szlovénia állandó lakosságának (kb. 2 millió fő) mintegy 10 százaléka (kb. 200 ezer fő) élt Szlovéniában más jugoszláv szövetségi tagállam állampolgáraként.¹⁵ A függetlenedés magával hozta egy sor új jogszabály megjelenését, ami a szuverén államiságot hivatott kialakítani és fenntartani.¹⁶

Az újonnan létrejött szlovén állam állampolgárság-szabályozása tulajdonképpen négy lábon állt. Az 1990. december 6-án elfogadott szándéknyilatkozat¹⁷ ünnepélyes formában tett ígéretet arra, hogy biztosítja a szlovén állampolgárság megszerzésé-

11 Breznik, Maja – Močnik, Rastko: Erasing Residence Rights in Slovenia, In: Refugee Watch, 38, 2011. december (interneten elérhető: <http://www.mcrg.ac.in/rw%20files/RW38/4.Rastko.pdf>; letöltve: 2014-02-17), 2. o.

12 Medved, Felicita: Country Report: Slovenia... 5. o.

13 Breznik, Maja – Močnik, Rastko: Erasing Residence Rights in Slovenia... 2. o.

14 UNHCR. Regional Bureau for Europe: Citizenship and Prevention of Statelessness Linked to the Disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. European Series. Volume 3, No 1, June 1997 (interneten elérhető: <http://www.unhcr.org/46e660582.html>; letöltve: 2014-02-19), 7–9. o.

15 Az 1991. évi népszámlálási adatok alapján az 1 965 986 állandó lakosból 238 968 fő (12,2%) volt nem szlovén származású; ebből 2,8% horvát, 2,4% szerb, 3,2% más déli szláv (szláv muszlim, macedón, montenegrói), illetve 3,8% más etnikai csoporthoz tartozó (albán, roma, magyar, olasz...) Forrás: UNHCR. Regional Bureau for Europe: Citizenship and Prevention of Statelessness Linked to the Disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. European Series. Volume 3, No 1, June 1997 (interneten elérhető: <http://www.unhcr.org/46e660582.html>; letöltve: 2014-02-19), 10. o.

16 A témánk szempontjából idesorolandó az állampolgárságról szóló törvény, a külföldiekéről szóló törvény, a határellenőrzésről szóló törvény, és az útlevéltörvény. Lásd *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 21–23. pontok.

17 *Izjava o dobrih namenih*.

nek jogát azon más nemzethez tartozó és más állampolgárságú személyeknek is, akik Szlovénia állandó lakosai, és akik szeretnének Szlovénia állampolgárai lenni.¹⁸

Ezt követően az 1991. évi alkotmányról szóló törvény¹⁹ a nyilatkozattal összhangban kijelentette, hogy a más szövetségi tagállambeli állampolgároknak a szlovén állampolgárokkal egyenlő jogaik és kötelezettségeik vannak a szlovén állampolgárság megszerzéséig vagy a külföldiekről szóló törvényben meghatározott határidő lejártáig. Az egyenlő jogok és kötelezettségek csak azokra a volt jugoszláv állampolgárookra vonatkoztak, akik a függetlenségről való népszavazás napján, tehát 1990. december 23-án állandó lakosokként voltak regisztrálva, és tényleges lakóhelyük is ott volt.

A Szlovén Köztársaság állampolgárságáról szóló, 1991. évi törvény²⁰ 39. és 40. paragrafusára hivatott az új szlovén állam állampolgárait meghatározni. Az 1991. évi törvénynek tulajdonképpen két célcsoportja volt. Az első kategóriába azok a szabályok tartoztak, amelyek az átmenet időszakában automatikusan és kollektíve határozták meg az utódállam állampolgárait, kiegészítve a könnyített állampolgárság-szerzés lehetőségével. A másik kategóriába azok a szabályok kerültek, amelyek állandó jelleggel határozták meg a szlovén állampolgárság megszerzésének és megszűnésének szabályait.²¹ A 39. paragrafus az automatikus állampolgárság-szerzők célcsoportjának tekintetében kinyilatkoztatta, hogy azok a volt jugoszláv állampolgárok, akik egyben szlovén szövetségi állampolgársággal is rendelkeztek, ezután automatikusan szlovén állampolgárokká válnak. Az „eltörléshez” vezető út egyik mérföldköve a 40. paragrafus volt, amely könnyített állampolgárság-szerzési lehetőséget kínált fel a nem szlovén, volt jugoszláv állampolgároknak. A 40. paragrafus szerint azok a volt Jugoszláv SZSZK valamely tagállamának állampolgárságával rendelkező személyek, akik 1990. december 23-án Szlovénia regisztrált állandó lakosai voltak, és ténylegesen is ott van a lakóhelyük, megszerzik a Szlovén Köztársaság állampolgárságát, ha az állampolgárságról szóló törvény hatálybalépését követő hat hónapon belül kérelmet nyújtanak be a lakóhelyük szerint illetékes belügyi hatósághoz.²² A hat hónapos határidő 1991. december 25-én járt le. A 40. szakaszra hivatkozással több mint 174 ezer személy²³ nyújtott be állampolgárság iránti kérelmet, ebből 171 125 fő lett szlovén állampolgár. Egyesek nem feleltek meg a törvényi követelményeknek, ezért kérelmüket elutasították. Gondot okozott az állandó lakóhely regisztrációjának hiánya, mivel az előző rendszerben sokan nem tartották fontosnak a regisztrációt, még akkor sem, ha éveken vagy esetleg évtizedeken keresztül Szlovéniában volt a tényleges lakóhelyük. Mások azért nem kértek állampolgárságot, mert a hatóságok tévesen tájékoztatták őket arról, hogy milyen feltételekkel lehet kérelmet benyújtani. Végül voltak, akik azzal érveltek, hogy a rendelkezésre álló hat hónap alatt a nemzetközi közösség még nem ismerte el Szlovéniát, ami miatt nem viseltettek

18 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, Ibid., 200. pont.

19 13. cikk.

20 *Zakon o državljanstvu*. Hatályba lépett 1991. június 25-én.

21 Medved, Felicita: *Country Report: Slovenia...* 6–10. o.

22 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 205. pont.

23 A teljes népesség 8,7%-a, amelynek 30%-a már Szlovéniában született. Lásd Medved, Felicita: *Country Report: Slovenia...* 7. o.

bizalommal az állampolgárságuk jövőjét illetően sem. Ők valamennyien abban a hitben éltek, hogy bár nem szereztek szlovén állampolgárságot, ám külföldi állampolgárokként továbbra is legálisan tartózkodhatnak az újonnan alakult állam területén.²⁴

A nem szlovén, volt jugoszláv állampolgárok sorsának alakulásában jelentős szerepet játszott a külföldiekről szóló 1991. évi törvény (Zakon o tujcih). Az ésszerűségnek és a jogszerűségnek ellentmondva, ez a jogszabály sem tartalmazott semmiféle rendelkezést azokra a Szlovénia területén élő volt jugoszláv állampolgárokra, akik valamilyen oknál fogva nem szereztek szlovén állampolgárságot. Csupán annyit mondott ki, hogy a törvény rendelkezéseit ezekre a személyekre az állampolgárság megszerzésének határidejét követő második hónaptól kell alkalmazni, vagy folyamatban lévő állampolgársági kérelemre irányuló eljárás esetén, attól az időponttól, amikor a kérelmező az állampolgársági kérelmének ügyében hozott határozatát kézhez vette. A külföldiekről szóló törvény 81. cikke ellenben nem feledkezett meg azokról a külföldi állampolgárokról, akik nem voltak exjugoszláv állampolgárok, és akik még az államutódlás előtt szereztek tartózkodási engedélyt Szlovénia területén: ezen engedélyek továbbra is érvényesek maradtak a már független szlovén államban. A törvény 82. szakasza szabályozta a volt Jugoszláv SZSZK területén kívülről, a szlovén függetlenség kikiáltása után érkező külföldiek jogi helyzetét Szlovéniában.

A Szlovéniában élő, nem szlovén állampolgár volt jugoszláv állampolgárok életében 1992. február 26-a volt a fekete betűs nap. Azon a napon, amikor e személyi kör tekintetében elvileg hatályba lépett a külföldiekről szóló törvény, a szlovén hatóságok kitörölték az állandó lakosok nyilvántartásából ezeket a személyeket, és áttették őket a külföldiek nyilvántartásába, mindezt titokban és anélkül, hogy értesítették volna az érintetteket a státusukban történt változásról. Az „eltörlésről” csak sokkal később értesült a nyilvánosság, addig teljesen véletlenszerűen, általában hivatalos ügyek intézésénél jutott az „eltörölt személyek” tudomására, hogy személyazonossági okmányaik már nem érvényesek, tartózkodási jogukat megsemmisítették. Mint később kiderült, a lakosság több mint egy százalékát érintette az „eltörlés”.²⁵

A szlovén alkotmánybírósági döntések és a változó törvényhozás

Jelka Zorn szerint az igazsághoz vezető útnak három mérföldköve volt, és pedig elsőként a szlovén Alkotmánybíróság 1999-ben hozott döntése, másodsorban a törölt személyek 2002-es politikai szerveződése, végül az Alkotmánybíróság 2003-ban hozott újabb döntése.²⁶

Az „eltörölt személyekre” vonatkozó jogi szabályozás alkotmányosságát – két „eltörölt személy” kérelmére – először az 1999-ben hozott döntésében²⁷ vizsgálta a szlovén Alkotmánybíróság. Ebben alkotmányellenesnek nyilvánította a külföldiekről szóló

24 Zorn, Jelka: From Erased and Excluded to Active Participants in Slovenia... 52. o.

25 Medved, Felicita: Country Report: Slovenia... 8. o.

26 Zorn, Jelka: From Erased and Excluded to Active Participants in Slovenia... 53. o.

27 1999. február 4-én kelt, U-I-284/94. számú döntés.

törvény 81. szakaszát, mivel a vizsgált jogszabály elmulasztotta meghatározni a letelepedési engedély megszerzésének feltételeit azon személyek számára, akik a megadott határidőn belül nem szerezték meg a szlovén állampolgárságot, akár azért, mert nem akarták, vagy azért, mert a kérelmüket elutasították.²⁸ Az Alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy a volt jugoszláv állampolgárok helyzetére vonatkozó jogi szabályozás hiányával egy jogi szabályozási vákuum keletkezett. Másrészt úgy találta, hogy nem felelt meg a jog előtti egyenlőség elvének az a rendelkezés, amely csak azokat a tartózkodási engedélyeket minősítette továbbra is érvényesnek, amelyeket a „valódi” külföldiek számára adtak ki még a Jugoszláv SZSZK fennállásának idején, azonban a nem szlovén, volt jugoszláv állampolgárok további legális tartózkodásáról nem rendelkezett. Megsértette továbbá a külföldiekről szóló törvény vizsgált rendelkezése a jogba vetett bizalmat és a jobbiztonság alapelvét azzal, hogy a nyilvántartásból „eltörölt személyeket” nem értesítették arról, hogy jogi státusuk megváltozott, ugyanis az érintettek véletlenül szereztek tudomást a történekről.²⁹ Az Alkotmánybíróság azon a véleményen volt, hogy a volt jugoszláv állampolgárok státusának jogi rendezetlensége többek között az Emberi jogok európai egyezményének 8. cikkében megfogalmazott magán- és családi élet tiszteletben tartásához fűződő emberi jog megsértését is kimerítheti.³⁰

Az Alkotmánybíróság által sérelmezett jogszabályi rendelkezések és hiányosságok kiküszöböléseként 1999. június 8-án elfogadták a Szlovéniában élő, volt Jugoszláv SZSZK utódállamai állampolgárságával rendelkező személyek jogi helyzetéről szóló törvényt (a továbbiakban: jogi státusról szóló törvény). A törvény elsődleges célja az volt, hogy szabályozza az „eltörölt személyek” jogi státusát azáltal, hogy egyszerűsítette az állandó tartózkodási engedély megszerzésének feltételeit. A törvény kimondta, hogy azon volt jugoszláv állampolgárok, akik a függetlenségről való népszavazás napján, azaz 1990. december 23-án vagy a függetlenség kikiáltásának napján, 1991. június 25-én állandó lakosokként voltak Szlovéniában regisztrálva, és tényleges lakóhelyük is ott volt, a külföldiekről szóló törvény rendelkezéseitől függetlenül állandó tartózkodási engedélyre jogosultak. A törvény kizárta azonban az engedély megszerzésének lehetősége alól a büntetett előéletű személyeket.³¹ A tartózkodási engedély iránti kérelmek benyújtására három hónap határidőt szabott meg a törvény, az engedélyeket pedig *ex nunc* hatállyal állították ki.³² A alkotmánybírósági döntés nyomán 2002-ben az állampolgársági

28 A szabályozás hiányának részben az volt az oka, hogy eredetileg született egy javaslat a Szlovéniában élő azon volt jugoszláv állampolgárok jogi helyzetének speciális szabályozására, akik nem szereztek szlovén állampolgárságot, de végül olyan parlamenti döntés született, hogy a kérdést célszerűbb lenne az utódállamok közötti megállapodásban szabályozni. Az államok közötti megállapodások megkötése végül az egyes államok – így Bosznia-Hercegovina és Horvátország – háborús helyzete miatt elmaradt.

29 Zorn, Jelka: *From Erased and Excluded...* 52. o.

30 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, *Ibid.*, 40–51. pont.

31 Ezt a rendelkezést az Alkotmánybíróság 2000-ben részben alkotmányellenesnek minősítette, tekintettel arra, hogy a törvény szerint az állandó tartózkodási engedély megszerzésének feltételei szigorúbbak voltak, mint a külföldiekről szóló törvény alapján a visszavonás feltételei. Lásd U-I-295/99. számú döntés.

32 A rendelkezés alapján mintegy 7000 érintett személy szerzett állandó tartózkodási engedélyt. Hivatkozva Zorn, Jelka: *From Erased and Excluded...* 52. o.

törvényt is módosították, s ezáltal az „eltörölt” személyek a hagyományos honosításhoz képest enyhébb feltételek mellett szerezhették meg a szlovén állampolgárságot.³³

2002-ben a tudatukra ébredt és egymás hasonló sorsát addigra felismerő „eltörölt személyek” politikai szerveződésbe tömörültek, és kampányokat indítottak a jogaik visszaszerzésének és elismerésének érdekében, valamint az egy évtizede tartó jogfosztottságukra hivatkozva kompenzációt követeltek. Ezen az úton jutottak el újfent a szlovén Alkotmánybírósághoz. Az „eltörölt személyek” kérelmére a testület 2003-ban alapos vizsgálatnak vetette alá az 1999-ben meghozott, a Szlovéniában élő volt jugoszláv állampolgárok jogi státusáról szóló törvény alkotmányosságát.³⁴ Az Alkotmánybíróság több ponton is alkotmányellenesnek mondta ki a törvényt. Először is nem biztosította az állandó tartózkodási engedélynek az „eltörölt” időpontjára visszaható hatállyal történő kiállítását. Ennek kapcsán rendelte el az Alkotmánybíróság, hogy a Belügyminisztérium állítson ki 1992. február 26-ára visszaható hatállyal állandó tartózkodási engedélyeket azoknak a személyeknek, akik már szereztek *ex nunc* hatállyal tartózkodási jogosultságot. Sérelmezte továbbá, hogy a törvény nem magyarázta meg, mit ért a „a Szlovén Köztársaság területén történő tényleges ottlakás” fogalmán. Az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek minősítette azt is, hogy a törvény elmulasztott rendelkezni azoknak a volt jugoszláv állampolgároknak az állandó tartózkodási engedélyszerzéséről, akiket időközben – illegális tartózkodásukra hivatkozva – kitoloncoltak Szlovéniából. Hangsúlyozta továbbá, hogy az állandó tartózkodási engedély kérelmezésére rendelkezésre álló három hónapos határidő ésszerűtlenül rövid, és kötelezte a törvényhozást, hogy az alkotmányellenesnek minősített jogszabályi rendelkezéseket hat hónapon belül orvosolja. Az Alkotmánybíróság azt is kijelentette a döntésében, hogy az állandó tartózkodási engedély megléte elengedhetetlenül szükséges bizonyos jogosultságok megtartásához, így a katonai nyugdíjellátáshoz, a szociális juttatásokhoz és a vezetői engedélyek meghosszabbításához.³⁵ Bár a szlovén parlament 2003 novemberében elfogadta azt a törvényt, amely az „eltörölt személyeknek” visszaható hatállyal biztosította volna az állandó tartózkodási engedély kiállítását, a törvény azonban egy 2004 áprilisában tartott népszavazás eredményeképpen soha nem lépett hatályba.³⁶ Az elfogadott törvény hiányában a Belügyminisztérium pusztán az Alkotmánybíróság 2003-as döntésére hivatkozással igyekezett az alkotmányossági követelményeknek megfelelő tartózkodási engedélyeket kiállítani.³⁷

33 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 49–51. pont.

34 U-I-246/02. Kelt 2003. április 3-án.

35 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 58–60. pont.

36 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 61. pont.

37 2004-ben a Belügyminisztérium 4034 visszaható hatályú engedélyt állított ki az „eltörölt személyek” részére, az Alkotmánybíróság 2003-as döntésére hivatkozva. Az Alkotmánybíróság által vizsgált jogi státus rendezéséről szóló törvény alapján 13 355 állandó tartózkodási engedély iránti kérelmet nyújtottak be a hatóságokhoz 2007. június 30-ig, s ezekből végül 12 236 engedélyt állítottak ki. A 2008-ban megválasztott új szlovén kormány programjának prioritásai közé tartozott az „eltörölt személyek” helyzetének legalizálása, így 2009-ben további 2347 *ex tunc* hatályú tartózkodási engedélyt állított ki az *ex nunc* hatályú tartózkodási engedéllyel rendelkező személyek részére, az Alkotmánybíróság 2003-as döntése alapján. Lásd *Kurić és társai kontra Szlovénia*, *Ibid.*, 66–68., illetve 70. pont.

2010. március 8-án fogadták el a jogi státusról szóló törvény azon módosításait, amely a 2003-as alkotmánybírósági döntésnek megfelelő szabályokat tartalmazott, különös tekintettel azokra az „eltörölt személyekre”, akiket az „eltörlés” miatt kitoloncoltak, vagy akik ennek következtében voltak kénytelenek elhagyni Szlovénia területét. 2010 júniusában az Alkotmánybíróság újra megvizsgálta a jogi státusról szóló törvény módosított rendelkezéseit, és úgy találta, hogy azok teljes mértékben összhangban vannak az alkotmánnyal.³⁸ A módosított törvényt már megfelelőnek tartotta arra, hogy hosszú távon rendezze az „eltörölt személyek” és gyermekeik jogi helyzetét. Az Alkotmánybíróság úgy vélte, hogy a visszamenőleges hatállyal kiállított állandó tartózkodási engedélyekkel a szlovén állam morális elégtételt tanúsított az „eltörölt” személyek felé, és nem minősítette alkotmányellenesnek azt, hogy a törvény nem szólt az anyagi jóvátételről.³⁹

A módosított jogi státusról szóló törvény azokra a külföldiekre vonatkozott, akik korábban a volt Jugoszláv SZSZK állampolgárai voltak 1991. június 25-én, állandó lakóhelyük regisztrálva volt a szlovén nyilvántartásokban 1990. december 23-án vagy 1991. június 25-én, illetve azóta is ténylegesen ott laktak. Az „eltörölt” személyek számára *ex nunc* és *ex tunc* hatályú állandó tartózkodási engedélyek kibocsátásáról is rendelkezett, valamint rendezte az „eltörölt személyek” gyermekeinek jogi helyzetét. Az állandó tartózkodási engedély kiállításának feltételül szabott „Szlovénia területén történő tényleges ottlakás” fogalmát is tisztázta, ami azt jelentette, hogy az érintett személynek az életterülete (személyes, családi, gazdasági, társadalmi) alapvetően és elsősorban Szlovéniához kötődött. Azt is kimondta, hogy a „tényleges ottlakás” feltétele akkor is megvalósulhat, ha az egyén hosszabb ideje nem él Szlovénia területén, és távollétét elfogadható indokkal megfelelően tudja igazolni.⁴⁰ A módosított törvény alapján az állandó tartózkodási engedélyek benyújtásának határideje 2013. július 24-én járt le.

Több elkeseredett „eltörölt” személy is kísérletet tett időközben arra, hogy az elszenvedett évekért a bíróság kártérítést ítéljen meg nekik, és ügyeiket elszántan egészen a Legfelsőbb Bíróságig vitték. Bár volt közöttük néhány olyan eset is, amikor az elsőfokú bíróságok megalapozottnak találták a kártérítési kérelmet, végül azonban az összes ilyen kérelmet elutasították, legfőképpen az előírt határidők túllépése miatt.

38 U-II-1/10. számú döntés. Kelt 2010. június 10-én.

39 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 71–74. pont.

40 Így különösen akkor, ha kényszerrel távolították el Szlovénia területéről, a távollét az „eltörlés” következménye volt, vagy az egyén egy másik volt jugoszláv tagállamból a háborús helyzet miatt nem tudott visszatérni Szlovéniába. Lásd *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 77–80. pont

Kurić és társai és a strasbourgi bíróság döntése⁴¹

A vizsgált strasbourgi döntés eredetileg *Makuć és társai* néven került az emberi jogi grémium elé, azonban Milan Makuć úr elhalálozása után az ügy a *Kurić és társai kontra Szlovénia* néven futott tovább. A strasbourgi bíróság elé került ügy valamennyi kérelmezője⁴² Szlovénia függetlenségének kikiáltása előtt egyszerre volt a Jugoszláv SZSZK és egy Szlovéniától különböző, másik jugoszláv tagköztársaság állampolgára. A Jugoszláv SZSZK felbomlása előtti jogi viszonyoknak megfelelően Szlovéniában állandó lakosokként legális tartózkodási joguk volt, amelyet 1992. február 26-án töröltek a szlovén hatóságok a népeség-nyilvántartásból.

A felperesek azért fordultak az Emberi Jogok Európai Bíróságához, mert úgy vélték, hogy az Emberi jogok európai egyezményében⁴³ (a továbbiakban: EJEE) foglalt több emberi jogot is sértett a szlovén állam, így az egyezmény 8. cikkét azáltal, hogy az állam függetlenné válását követően önkényesen megfosztotta őket az állandó tartózkodói státustól. Sérelmezték továbbá az egyezmény 13. cikkének megsértését a hatékony jogorvoslathoz való jog hiánya miatt, illetve a 8. cikkel kapcsolatban felhozták a 14. cikk megsértését is, tekintve, hogy a legális tartózkodás jogi szabályozásának hiánya miatt diszkriminatív bánásmódban részesültek a nem volt jugoszláv állampolgároktól eltérő külföldi állampolgárokhoz képest. Az ügyben harmadik félként beavatkozóként vett részt a szerb kormány és több neves civilszervezet is.⁴⁴

Az ügyben először az Emberi Jogok Európai Bíróságának héttagú Kamarája döntött 2010-ben, amikor a tíz kérelmezőből nyolcnak a panaszát vélte befogadhatónak az egyezmény 8., 13., és 14. cikke vonatkozásában, és megállapította az egyezmény 8. és 13. cikkének megsértését. A szlovén kormány azonban nem volt elégedett a döntéssel, és a döntést követő három hónapon belül kérte annak a Nagykamarához való továbbítását. A Nagykamara előtti eljáráshoz már az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága is beavatkozóként csatlakozott.⁴⁵

41 A tanulmány alapvetően a Nagykamara által 2012. június 26-án hozott ítélet bemutatására válik. A Kamara által 2010. július 13-án hozott döntésre csak a szerző által szükségesnek ítélt esetekben történik visszautalás.

42 A jogeset Bíróság előtti tárgyalásának idején az elsőrendű kérelmező, Mustafa Kurić Szlovéniában élt hontalan személyként. A másik kérelmező, Velimir Dabetić úr Olaszországban élt, ugyancsak hontalan személyként. A harmadik kérelmező, Ana Mezga horvát állampolgárként élt Szlovéniában. A negyedik kérelmező, Ljubinka Ristanović asszony szerb állampolgárként Szerbiában élt. Az ötödik kérelmező Tripun Ristanović, a negyedik kérelmező fia, Bosznia-Hercegovina állampolgára, aki Szlovéniában él. A hatodik kérelmező Ali Berisha szerb állampolgár, aki Németországban él. A hetedik kérelmező, Ilfan Sadik Ademi Németországban él, és macedón állampolgár. A nyolcadik kérelmező, Zoran Minić szerb állampolgár volt.

43 Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában kelt egyezmény.

44 Equal Rights Trust, Open Society Justice Initiative, Peace Institute – Institute for Contemporary Social and Political Studies és a Legal Information Centre of Non-Governmental Organisations. A horvát kormány és Bosznia-Hercegovina kormánya nem kívánt beavatkozóként részt venni az ügyben.

45 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 9–12. pont.

Az egyezmény 8. cikke

A kérelmezők panaszukat az EJEE 8. cikkének megsértésére alapozták. A 8. cikk két bekezdést tartalmaz. Az 1. bekezdés deklarálja a magán- és a családi élet tiszteletben tartásához való jogot, amely jog a 2. bekezdés eseteiben és csakis ezen esetekben korlátozható. A hatóságok csak a taxatíve felsorolt – így a nemzetbiztonság, a közbiztonság, az ország gazdasági jólétének, zavargás vagy bűncselekmény megelőzésének érdekében, a közegészség vagy a közérkölcök, mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges – esetekben, tehát egy legitim cél érdekében avatkozhatnak be. További feltétel, hogy a beavatkozás törvényen⁴⁶ alapuljon és szükségesnek minősüljön egy demokratikus társadalomban. Azt, hogy mi minősül szükséges beavatkozásnak, a Bíróság mindig az ügy összes körülményeit vizsgálva dönti el, de minden esetben megkövetel két dolgot: egyrészt a beavatkozás nyomós közérdeket szolgáljon, másrészt fennálljon az arányosság követelménye.⁴⁷

„1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.

2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.”

A Bíróság először azt vizsgálta, hogy az „eltörölt személyek” élethelyzete kimeríti-e a magán- és családi élet fogalmát. A Bíróság Nagykamarája egyetértett a Kamarának azzal a megállapításával, hogy az egyezmény 8. cikke, így a családi élet tiszteletben tartásához való jog fogalmi körébe tartozik az „eltörölt személyek” helyzete, mivel 1991 előtt a kérelmezők jogszerű állandó tartózkodási helye Szlovénia területén volt, ami hosszú évekig, akár évtizedekig is eltartott. Tartózkodásuk erősebb volt egy hosszú távon ott tartózkodó migráns tartózkodásánál. Tekintve, hogy életük nagy részét Szlovéniában éltek le, olyan személyes, szociális, kulturális, nyelvi és gazdasági kapcsolatok hálózatát építették ki ott-tartózkodásuk alatt, ami kimeríti az EJEE 8. cikke szerinti magán- és családi élet fogalmát. A Nagykamara egyetértett a Kamarának azzal a megállapításával is, hogy a népesség-nyilvántartásból való „eltörölés” következményei és az a körülmény, hogy az „eltörölt személyek” státusa hosszú időn keresztül szabályozatlan maradt, az EJEE 8. cikkében biztosított jog(ok)ba való beavatkozásnak

46 Hogy a 8. cikk alkalmazásának tekintetében egy jogforrás mely kritériumok alapján minősül „törvénynek”, lásd a Bíróság döntését a *Valenzuela Contreras kontra Spanyolország* esetben (58/1997/842/1048).

47 A külföldiek és a 8. cikk esetjogára vonatkozóan lásd bővebben: Lőrincz Aranka: Családi élet tiszteletben tartásához való jog kontra állami szuverenitás. In: *Acta Humana*. Emberi jogi közlemények. 2007, 18. évf., 3. szám., 3–21. o.

minősül. Sem a Kamara, sem a Nagykamara nem értett egyet azonban a szlovén kormány azon ellenérvével, hogy az „eltörlés” mint beavatkozás olyan időpontban történt, amikor Szlovénia még nem volt az EJEE részese,⁴⁸ mivel a kérelmezők a kérdéses időpontban a 8. cikk szerinti magán- és családi életet éltek Szlovéniában. A Bíróság megállapította tehát, hogy az „eltörléssel” a szlovén kormány beavatkozott a kérelmezők magán- és családi életéhez való jogába. A Bíróság ezt követően áttért a 8. cikk (2) bekezdésének vizsgálatára, ahol három pontra fókuszált; nevezetesen arra, hogy a beavatkozás a törvénnyel összhangban történt-e, legitim célt szolgált-e, és szükséges volt-e egy demokratikus társadalomban.⁴⁹

A Bíróság a korábbi esetjogára hivatkozva hangsúlyozta, hogy a beavatkozásnak olyan hazai törvényen kell alapulnia, amely az érintett személy számára elérhető, valamint a következmények tekintetében megfelel az előreláthatóság követelményének. A Bíróság szerint a kérelmezők és több mint 25 ezer társuk népesség-nyilvántartásból való „eltörlése” két jogszabály együttes hatásának következménye, és pedig az állampolgársági törvény 40., valamint a külföldiekről szóló törvény 81. paragrafusáé. Azok a Szlovéniában élő volt jugoszláv állampolgárok ugyanis, akik az állampolgárságról szóló törvény hivatkozott szakasza alapján nem szereztek szlovén állampolgárságot, 1992. február 26-ától a külföldiekről szóló törvény 81. paragrafusának hatálya alá kerültek. Bár a vonatkozó törvények mindenki, így a kérelmezők számára is elérhetőek voltak, ellenben a következmények tekintetében a szabályozás nem felelt meg az előreláthatóság követelményének, hiszen nem volt ésszerűen előre látható az a jövőbeli esemény, hogy az állampolgárságot nem szerzett volt jugoszláv állampolgárokat „eltörlik” a népesség-nyilvántartásból, és a külföldiekről szóló törvény alapján nem lesz lehetőségük tartózkodásuk legalizálására, vagyis a Szlovénia területén való tartózkodásuk a későbbiekben jogszerűtlenné válik. A Bíróság kiemelte azt is, hogy az „eltörlés” automatikusan, az érintettek előzetes értesítése nélkül történt, ami arra engedett következtetni, hogy a státusukban nem történt változás, ezért továbbra is „gyanútlanul” éltek és dolgoztak Szlovéniában. A Bíróság rámutatott arra, hogy a törvényesség követelménye az „eltörlésnél” sem valósult meg, hiszen semmilyen jogszabályi alapja nem volt az állandó lakosok nyilvántartásából való törlésnek és az „eltörölt” személyek áttételének a tartózkodási engedély nélkül Szlovéniában tartózkodó külföldiek nyilvántartásába. A Bíróság előtt az is nyilvánvalóvá vált, hogy a szlovén Belügyminisztérium által a területi közigazgatási szervek felé továbbított „eltörlésről” szóló utasítások két ponton is aggályosak: egyrészt a szlovén állami szervek tudatában voltak az „eltörlés” negatív következményeinek, másrészt az utasítások tartalma nem volt nyilvános, vagyis titokban maradt az érintettek előtt. Való igaz, hogy a szlovén Alkotmánybíróság 1999-ben hozott döntésének nyomán még ugyanabban az évben elfogadták az „eltörölt személyek” tartózkodásának legalizálását szabályozó törvényt,

48 Szlovénia tekintetében 1994. június 28-án lépett hatályba az EJEE. (Az EJEE-t aláíró és ratifikáló államok listájának tekintetében lásd az Európa Tanács honlapját: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=8&DF=&CL=ENG> (letöltve: 2014-02-26).

49 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 336-339. pont.

ám az Alkotmánybíróság 2003-ban hozott döntése annak számos releváns rendelkezését alkotmányellenesnek minősítette, és végül több mint hét évig tartott, amíg a szlovén törvényhozás egy olyan törvénymódosítást fogadott el,⁵⁰ amely megfelelt az alkotmányossági elvárásoknak. Egészen 2010-ig tehát az „eltörölt személyek” jogi státusa nem volt szabályozva, és ezek a személyek nem voltak olyan helyzetben, hogy előre láthassák „eltörlésük” következményeit. A Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az állami beavatkozás az egyezmény 8. cikkében szabályozott magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogba nem a törvénynek megfelelően történt.⁵¹

A Bíróság második szempontként azt vizsgálta, hogy a sérelmezett emberi jogba való állami beavatkozás legitim célt szolgált-e. E tekintetben a Bíróság egyetértett a szlovén kormány azon érveléssel, hogy az állami beavatkozás célja legitim volt, éspedig az EJEE 8. cikkének (2) bekezdése szerinti nemzetbiztonsági célt szolgált. A szlovén törvényhozás azon szabálya, amely viszonylag rövid határidőt biztosított a volt jugoszláv állampolgárok számára a szlovén állampolgárság megszerzésére, arra irányult, hogy minél előbb létrejöhessen a szlovén állampolgárok közössége, ami az újonnan létrejött ország nemzetbiztonsági érdekeinek a megvédésére irányult.⁵²

Harmadik szempontként azt vizsgálta a Bíróság, hogy a beavatkozás szükséges volt-e egy demokratikus társadalomban. Erre vonatkozóan a Bíróságnak nem volt egységesen elfogadott általános értelmezése, mindig a konkrét ügy összes körülményei alapján döntött arról, hogy megfelelt-e a beavatkozás ennek az elvárásnak. Az adott ügy vizsgálata alapján a Bíróság alapvetően két feltételt vizsgált: egyrészt a beavatkozásnak egy létező, nyomós közérdeket kellett szolgálnia, másrészt meg kellett felelnie az arányosság követelményének, azaz a beavatkozásnak arányban kellett állnia az általa kitűzött céllal. Ennek fényében a törvényszerűségnek és a legitim célnak megfelelő beavatkozás is csak akkor tekinthető jogszerűnek, ha az nyomós közérdeket szolgál, és a kitűzött céllal arányos.⁵³ A Bíróság megállapította, hogy a kérelmezők az „eltörlést” megelőzően a szociális és politikai jogok széles spektrumával rendelkeztek Szlovénia területén, azonban az „eltörlést” követően a tartózkodásuk szabályozására vonatkozó jogszabályok hiánya megfosztotta őket egy sor olyan szociális és politikai jogtól, amelyek volt jugoszláv állampolgároként a függetlenedés előtt még megillették őket. A Bíróság megállapítása szerint az „eltörlés” abból következett, hogy a Szlovénia területén élő más szövetségi tagállambeli volt jugoszláv állampolgárok nem szereztek szlovén állampolgárságot. Ezzel összefüggésben a Bíróság rámutatott arra, hogy egy adott állam területén élő külföldi állampolgár az adott állam állampolgárságának megszerzése nélkül is jogszerűen tartózkodhat, illetve letelepedhet ott. A szlovén törvényhozás azonban hosszú éveken keresztül elmulasztott olyan jogi rendelkezéseket alkotni, amelyekkel lehetővé tette volna azt, hogy azok, akik nem szereztek szlovén állampolgárságot, a továbbiakban is legálisan tartózkodhassanak az ország területén.

50 A törvénymódosítást végül 2010. július 24-én fogadták el.

51 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 341–350. pont.

52 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 351–353. pont.

53 Grád András: *A strasbourggi emberi jogi bírósághoz fordulás kézikönyve*, Strasbourg Bt., Budapest, 2005, 371. o.

Egy ilyen szabályozás megalkotása nem lett volna ellentétes azzal a legitim céllal, hogy az új állam meghatározhassa a szlovén államot alkotó állampolgárok közösségét, valamint, hogy ellenőrizhesse a külföldiek Szlovénia területén való tartózkodását. Ezért a Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a szlovén államnak éppen azért kellett volna a volt jugoszláv állampolgárok tartózkodásának legalizálására vonatkozó szabályokat megalkotnia, hogy az „eltörölt személyek” 8. cikkbeli jogai ne sérüljenek aránytalanul abban az esetben, ha nem szereznek szlovén állampolgárságot. Következésképp a szlovén állam beavatkozása az érintetteknek a magán- és a családi élet tiszteletben tartásához való jogába nem volt arányban azzal a deklarált legitim céllal, hogy a beavatkozás a szlovén állam nemzetbiztonságának érdekeit szolgálja.⁵⁴

A Bíróság összegzésképpen elismerte, hogy habár a szlovén alkotmánybírói döntések eredményeképpen történtek változások a szlovén jogrendszerben az „eltörölt személyek” státusát illetően, azonban ezek nem tudták általános érvénnyel és kelő gyorsasággal orvosolni azokat a sérelmeket, amelyeket az „eltörölt személyeknek” „eltörlésük” óta el kellett szenvedniük. A Bíróság okfejtése alapján a szlovén állam beavatkozása a nemzetbiztonság megóvása mint legitim cél érdekében nem törvény alapján történt, és egy demokratikus társadalomban nem is minősült szükségesnek, ezért megállapította az EJEE 8. cikkének megsértését.⁵⁵

Az egyezmény 13. cikke

A Bíróság a következő lépésben megvizsgálta, hogy az EJEE 8. cikkének vonatkozásában sérült-e a kérelmezők által panaszolt 13. cikkben megfogalmazott hatékony jogorvoslathoz való jog.

„Bárkinek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.”

A Bíróság hangsúlyozta, hogy az államoknak nemzeti szinten kell biztosítaniuk azt a hatékony jogorvoslathoz való jogot, amely az EJEE-ben meghatározott alapvető jogok és szabadságok biztosítását szolgálja, a szlovén kormány pedig a 8. cikkben megfogalmazott jog(ok) érvényesülésének érdekében nem tudta sem a hatékony, sem a megfelelő jogi eszközöket megteremteni.

Az egyezmény 14. cikke

A Bíróság végül az EJEE-ben biztosított jogok közül a megkülönböztetés tilalmát kiemelő 14. cikket vette górcső alá.

⁵⁴ Kurić és társai kontra Szlovénia, 354–359. pont.

⁵⁵ Kurić és társai kontra Szlovénia, 360–362. pont.

„A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.”

A 14. cikk – a 13. cikktől eltérően – önmagában nem vizsgálható, ugyanis a strasbourgi joggyakorlat már viszonylag korán leszögezte, hogy a 14. cikk tartalma mindig csak valamely egyezménybeli emberi joggal összefüggésben vizsgálható. Bírósági feladat volt annak kimunkálása is, hogy mely esetekben lehet indokolt a 14. cikk szerinti megkülönböztetés. E szerint a megkülönböztetés akkor nem ütközik az EJEE-be, ha az objektív és ésszerű indokokon alapul, valamint az intézkedés arányban áll az általa megvalósítani kívánt céllal. Ezen követelmények hiányában az EJEE valamely cikkével kapcsolatos megkülönböztetés a 14. cikk sérelmével jár.⁵⁶

A 14. cikk sérelmének vizsgálatát a Bíróság héttagú Kamarája nem tartotta szükségesnek, arra hivatkozással, hogy a 8. cikk sérelmét már megállapította, a Nagykamara viszont arra az álláspontra helyezkedett, hogy igenis szükséges a megkülönböztetés tilalmát kimondó cikk vizsgálata. A kérelmezők hangsúlyozták, hogy az „igazi” külföldiekhez képest hátrányos megkülönböztetésben részesültek azáltal, hogy ez utóbbi személyi kör tartózkodási engedélyei a függetlenség kikiáltását követő jogi szabályozás értelmében is érvényesek maradtak, míg a nem szlovén, volt jugoszláv állampolgárok tartózkodási jogát eltörölték.⁵⁷

Érdekes, hogy a beavatkozó felek, köztük a szerb kormány beadványai is az EJEE 14. cikkére fókuszáltak. Valamennyien kiálltak a mellett a véleményük mellett, hogy a kérelmezők direkt és indirekt módon is nemzeti, illetve etnikai származásuk alapján megkülönböztetésnek voltak kitéve. A szlovén külföldiekről szóló törvény ugyanis szigorúbb szabályokat tartalmazott az „eltörölt személyek” vonatkozásában, mint az „igazi” külföldiek esetében. Mivel azonban Szlovénia népessége lényegesen homogénebb volt a Jugoszláv SZSZK más tagköztársaságokéihoz képest, ezért az „eltörlés” aránytalanul hátrányosan érintette a nem etnikai szlovénokat, a volt Jugoszláv SZSZK-beli kisebbségeket és a romákat, ami kimeríti az etnikai alapú diszkrimináció

56 Grád András: *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás...* 541–542. o.

57 A szlovén kormány ezen a ponton azzal érvelt, hogy az érintett személyeknek különlegesen kedvezményes állampolgárság-szerzési lehetőséget biztosított, és tulajdonképpen csak rajtuk múltott, hogy éltek-e a lehetőséggel. Az állampolgárság-szerzésre rendelkezésre álló határidő alatt a volt jugoszláv állampolgárok a szlovén állampolgárokkal egyenlő jogokat élveztek, azonban a szlovén állampolgárok és a volt jugoszláv állampolgárok közötti egyenlő bánásmód nem tarthatott bizonytalan ideig, mivel – az 1992-es parlamenti választásokra tekintettel – szükség volt a szlovén állampolgárok közösségének a meghatározására. A határidő lejártát követően a szlovén állam úgy kezelte őket, mint bármely más tartózkodási engedély nélküli külföldi állampolgárt. A szlovén kormány szerint a más tagköztársaságbeli volt jugoszláv állampolgárok és az „igazi” külföldiek sem a volt Jugoszláv SZSZK jogszabályai, sem a szlovén külföldiekről szóló törvény értelmében nem voltak összehasonlítható helyzetben.

fogalmát.⁵⁸ A Bíróság megállapította, hogy ténylegesen megvalósult a diszkrimináció a volt jugoszláv állampolgárok és az „igazi” külföldiek között azáltal, hogy míg az előbbiek Szlovénia területén való jogszerű tartózkodását nem szabályozták, addig az „igazi” külföldiek által a függetlenség elnyerése előtt kapott tartózkodásra jogosító engedélyek továbbra is érvényesek maradtak. A volt jugoszláv állampolgárok „eltörlése” a jogi szabályozás hiányának egyenes következménye volt, és ezáltal váltak az érintett személyek illegális tartózkodókká.⁵⁹

A Bíróság ezt követően azt vizsgálta, hogy a megkülönböztetés objektív és ésszerű indokokon alapult-e. E tekintetben a Bíróság ismételten leszögezte, hogy az a körülmény, hogy a volt jugoszláv állampolgárok nem szereztek szlovén állampolgárságot, nem indokolta azt, hogy megfosszák őket tartózkodási jogosultságaiktól. A Bíróság nem látta továbbá szükségesnek azt, hogy – a parlamenti választásokra hivatkozással mielőbb létrehozott szlovén állampolgárok közössége okán – megkülönböztetett bánásmódnak lett volna helye, hiszen a tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldi állampolgárnak nem volt választójoga az országgyűlési választásokon. A körülmények alapos vizsgálata után tehát a Bíróság megállapította, hogy a diszkriminatív bánásmód nemzeti származás alapján történt, nem szolgált legitim célt, és ezért nem felelt meg sem az objektivitás, sem az ésszerűség követelményének. A Bíróság továbbá kifejtette, hogy míg a függetlenedés előtt a volt jugoszláv állampolgárok voltak privilegizált helyzetben a más külföldi állampolgárokkal szemben, a függetlenedés után hirtelen illegális tartózkodókká váltak az „igazi” külföldiekhez képest. A megkülönböztetett bánásmód aránytalanul súlyos terhet rótt a volt jugoszláv állampolgárokra. A Bíróság emlékeztetett a szlovén alkotmánybíróság 1999. évi döntésére, amely ugyancsak megállapította azt, hogy az „eltörölt személyek” hátrányos megkülönböztetésben részesültek az „igazi” külföldiekhez képest. A Bíróság ezzel kimondta a 14. cikk sérelmét az EJEE 8. cikkének tekintetében.⁶⁰

Kártérítés és pilotjellegű döntés

Azontúl, hogy a Bíróság nem vagyoni kártérítést⁶¹ ítelt meg a kérelmezőknek, az ügyben pilotjellegű döntés meghozatalát tartotta szükségesnek. Egyfelől elismerte azt, hogy a szlovén kormány az alkotmánybírósági döntéseket követően igyekezett megfelelő jogszabályokkal rendezni az „eltörölt személyek” jogi sorsát – aminek az eredményességét egyelőre korai lenne megítélni –, másfelől azonban belátta, hogy az „eltörölt személyek” nem kaptak megfelelő anyagi jóvátételt azokért a hosszú évekért, amikor jogbizonytalanságban kellett élniük. A Bíróság a jelenlegi helyzetet értékelve

58 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 375–381. pont.

59 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 390–392. pont.

60 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 393–396. pont.

61 A szlovén államot kötelezte arra, hogy három hónapon belül fejenként húszezer euró nem vagyoni kártérítést fizessen meg hat kérelmező számára, illetve harmincezer eurót közösen a kérelmezőknek a felmerült költségek ellentételezéséért.

azonban még távolinak látta annak realitását, hogy a jóvátétel nemzeti szinten hatékonyan megvalósuljon. A Bíróság úgy értékelte, hogy a vizsgált ügy alkalmas arra, hogy a Bíróság eljárására vonatkozó speciális rendelkezés alapján pilotjellegű döntést hozzon, amelynek értelmében arra kötelezte a szlovén kormányt, hogy a döntés kihirdetését követő egy éven belül dolgozzon ki egy ad hoc jóvátételi tervet *valamennyi* „eltörléssel” érintett személy kárpótlására.⁶²

Az EJEE 46. cikkének értelmében a Bíróság előtt befejeződött ügyek végrehajtását az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága (a továbbiakban: Bizottság) ellenőrzi. A jóvátételi terv kidolgozására rendelkezésre álló határidő 2013. június 26-án járt le, ezért a Bizottság csalódottságának adott hangot, amikor kiderült, hogy a kiszabott határidőig félmegoldás született, mivel csak egy jogszabálytervezet készült, amely az „eltörölt személyek” kártérítését hivatott szolgálni.⁶³ A jogszabálytervezet szerint valamilyen olyan „eltörölt személyt” megilletne a kártérítéshez való jog, aki már rendezte a jogi státusát Szlovéniában, azaz vagy állampolgárságot, vagy állandó tartózkodási engedélyt szerzett. A tervezet szerint a törvény hatálya alá tartozó valamilyen személy minden elszenvedett hónapért havi 40 euró kártérítésben részesül. Amennyiben a tervezett átalányösszeg nem biztosítana elegendő anyagi kártérítést, az érintettek számára más jóvátételi mechanizmusok is rendelkezésre állnának, többek között kártérítési pert indíthatnak polgári bíróságok előtt.⁶⁴ A Bizottság a készülő jogszabályt néhány ponton aggályosnak találta, és kérte a jóvátételre jogosultak körének kibővítését. Bár a törvény elfogadását 2013 decemberére prognosztizálták, a végleges szöveget 2013. november 21-én fogadta el a szlovén parlament, amelyben több módosítás is történt az előzetes tervekhez képest.⁶⁵ Az Európa Tanács kérésének megfelelően a jogszabály hatályát kiterjesztették azon „eltörölt személyekre” is, akik azért nem szereztek állampolgárságot vagy állandó tartózkodási engedélyt, mert a hatóságok elutasították a kérelmüket. Az elutasítottak közül továbbra sem jogosultak kártérítésre azok a személyek, akiket közrendi, közbiztonsági vagy nemzetbiztonsági okokból utasítottak el.⁶⁶ Az „eltörölt személyek” képviselőinek kérésére 50 euróra emelték a havi átalány összegét, valamint megemelték a bírósági eljárásban megítélhető kártérítés

62 *Kurić és társai kontra Szlovénia*, Ibid., 406–428. pont.

63 A törvénytervezetet 2013. július 25-én fogadta el a szlovén kormány.

64 A Miniszterek Tanács több ülésén (1172., illetve 1179. sz.) is figyelemmel kísérte a készülő törvény alakulását, és aktívan felügyelte annak a Bíróság ítéletével összhangban történő végrehajtását. Erre vonatkozóan lásd az Európa Tanács honlapját: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/Dec\(2013\)1172&Language=lanEnglish&Ver=immediat&Site=CM&BackColorInternet](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/Dec(2013)1172&Language=lanEnglish&Ver=immediat&Site=CM&BackColorInternet), illetve <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2105817&Site=COE> (letöltve: 2014-03-02).

65 A szlovén belügyminiszternek, Gregor Virantnak az Európa Tanács Miniszteri Bizottságához címzett értesítését lásd az Európa Tanács honlapján: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2401522&SecMode=1&DocId=2081510&Usage=2> (letöltve: 2014-03-02).

66 A szlovén kormány szerint e rendelkezés beiktatásával további mintegy 1000 fővel bővíthet a jogosultak köre. In: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2401522&SecMode=1&DocId=2081510&Usage=2> (letöltve: 2014-03-02).

maximális összegét is.⁶⁷ A Bíróság döntésének végrehajtását szolgáló törvényt 2013 decemberében mutatták be a Miniszterek Tanácsának, amely alkalmasnak ítélte arra, hogy továbbadja egy összefoglaló értékelő jelentés készítésére.⁶⁸ Az „eltörölt személyek” kártérítésére vonatkozó törvény⁶⁹ 2013. december 18-án lépett hatályba, azonban a kérelmezők csak 2014. június 18-tól nyújthatják be a kártérítésre vonatkozó kérelmüket.⁷⁰

Konklúziók

Az „eltörlés” kiindulópontja az államutódlással kapcsolatos szlovén állampolgársági törvény volt, amely az államutódlással érintett terület állampolgárainak meghatározását hivatott szolgálni. A nem szlovén, volt jugoszláv állampolgároknak könnyített állampolgárság-szerzési lehetőséget ajánlott a törvény, azonban a megszerzés feltételei korántsem voltak annyira könnyűek. A hatóságok általi félretájékoztatás, az információk elhallgatása eredményeképpen az állampolgárság-kérelmezésre rendelkezésre álló határidő sok érintett személy esetében eredménytelenül telt el. Az „eltöröltek” ezt követően váltak az „eltörlés” következtében illegálisan tartózkodó *de iure* vagy *de facto* hontalan személyekké. Az illegalitással az érintettek elvesztették többek között a munkához, az egészségügyi ellátáshoz, a szociális segélyekhez, az oktatáshoz, a mozgásszabadsághoz, a jogbiztonsághoz, a személyi biztonsághoz és a lakhatáshoz való jogot. Voltak közöttük olyanok, akiket őrizetbe vettek, és kitoloncoltak Szlovéniából.⁷¹

Az államutódláskor Szlovénia nem a legegyszerűbb utat választotta állampolgárainak a meghatározására, azaz nem biztosított automatikusan *ex lege* állampolgárságot valamennyi, az állam területén állandó lakóhellyel rendelkező szlovén tagállami vagy más szövetségi jugoszláv állampolgárságú személy számára.⁷² Szlovénia csak a korábban is szlovén tagállami állampolgárságú személyeknek keletkeztetett *ex lege* állampolgárságot, míg az állandó lakóhellyel rendelkező más jugoszláv állampolgároknak könnyített állampolgárság-szerzési lehetőséget kínált.⁷³

67 A közigazgatási eljárásban kapható összeg maximum háromszorosa kérhető a bíróságtól, ezáltal minden „eltörölt személy” legfeljebb 36 ezer eurót kaphat a szlovén államtól. In: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2401522&SecMode=1&DocId=2081510&Usage=2> (letöltve: 2014-03-02).

68 2013. december 5-én, a Miniszterek Tanácsának 1186. számú gyűlésén mutatták be a szlovén parlament által elfogadott törvényt. Lásd <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2135797&Site=CM> (letöltve: 2014-03-02).

69 <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201399&stevilka=3547> (letöltve: 2014-03-02).

70 Forrás a szlovén belügyminisztérium honlapja: http://www.mnz.gov.si/en/services/the_erased/ (letöltve: 2014-03-02).

71 Zorn, Jelka: *From Erased and Excluded...* 51. o.

72 Ezt a megoldást választotta egyébként Ukrajna, Belorusszia és Bosznia-Hercegovina. Lásd Breznik, Maja – Močnik, Rastko: *Erasing Residence Rights in Slovenia...* 50–51. o.

73 Hasonló szabályozást alkalmazott a Cseh Köztársaság, Szlovákia, Horvátország, Szerbia és Montenegró.

Az államutódlás folyamata mindig magában hordozza az esetlegesen nemkívánatos személyek, népcsoportok állampolgárságból való kizárásának, illetve a hontalanság bekövetkezésének kockázatát. Egy új állam születésekor a diszkrimináció, a marginalizáció, illetve a megtorlás termékeny talajra lelhet az állampolgárság szabályozásában.⁷⁴ Az államutódlás esetében bekövetkező hontalanság elkerülésére, illetve kiküszöbölésére több nemzetközi kezdeményezés is született. Univerzális szinten az ENSZ 1961. évi hontalanság eseteinek csökkentéséről szóló egyezmény⁷⁵ 10. cikke tartalmaz erre vonatkozóan általános rendelkezéseket, míg regionális szinten az Európa Tanács két egyezményt is kidolgozott ebben a tárgyban: egyrészt az állampolgárságról szóló 1997. évi európai egyezményt⁷⁶ – amelynek a IV. fejezete foglalkozik az állampolgárság és államutódlás kérdésével –, másrészt az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló 2006. évi egyezményt, amely kimerítően szabályozza az elődállam, valamint az utódállam kötelezettségeit a hontalanság elkerülésének érdekében.⁷⁷ Bár Szlovénia egyik nemzetközi egyezménynek sem részese, azonban a nemzetközi szokásjogot, illetve annak általánosan elismert elveit az állampolgárság meghatározásakor figyelembe kell vennie. Már az 1948. évi Emberi jogok egyetemes nyilatkozata univerzális elvként fogalmazta meg,⁷⁸ hogy minden embernek joga van valamely állampolgárságra, továbbá állampolgárságától, illetve állampolgársága megváltoztatásának jogától senkit nem lehet önkényesen megfosztani. Alapelvként fogalmazódott meg továbbá a hontalanság elkerülésének elve.⁷⁹

Bár sem az EJEE, sem a hozzá fűzött jegyzőkönyvek nem tartalmazzák az állampolgársághoz való jogot mint emberi jogot, a Bíróság joggyakorlatát figyelemmel kísérve azonban azt láthatjuk, hogy időnként az állampolgársággal kapcsolatos jogsérelmek az EJEE fényében is vizsgálhatóak. Az EJEE-ben, illetve a jegyzőkönyvekben megfogalmazott emberi jogok állampolgársági vonatkozásaira az Európa Tanács már az európai állampolgársági egyezmény magyarázó jelentésében is felhívta a figyelmet.⁸⁰ Így volt ez a *Kurić és társai* ügy vizsgálatakor is, amikor a Bíróság az EJEE 8. cikke szerinti magán- és családi élet fogalmi körében értelmezte az érintett személyeknek a Szlovéniához fűződő valódi és tényleges kapcsolatát. A Bíróság több alkalommal visszautalt a *Slivenko kontra Lettország*⁸¹ ügyben hozott döntésére, amelyben az ügy orosz származású panaszosai a Szovjetunió felbomlását követően Lettországban kívánták továbbra is folytatni életüket. Bár a *Slivenko*-ügyben a Bíróság szorosabban ér-

74 Van Waas, Laura: *Nationality Matters. Statelessness under International Law* (interneten elérhető: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=113179>; letöltve: 2014-03-02), 122. o.

75 Magyarországon kihirdette a 2009. évi XV. törvény.

76 Magyarországon kihirdette a 2002. évi III. törvény.

77 Magyarországon kihirdette a 2008. évi XCVIII. törvény.

78 15. cikk.

79 Tóth Judit: *Miért nem lehet, ha szabad? A többes állampolgárság a nemzetközi és az európai közösségi jog felől* (interneten elérhető: <http://beszelo.c3.hu/03/10/03toth.htm> (letöltve: 2014-03-02)).

80 *European Convention on Nationality. Explanatory Report.* (<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/166.htm>; letöltve: 2014-03-02), 16–19. pontok.

81 48321/99., Strasbourg, 2003. október 9.

telmezte a családi élet fogalmát, végül megállapította az EJEE 8. cikkének megsértését a kérelmezők Lettországból való kiutasításának tekintetében.

1992. február 26. és 2012. június 26. között több mint húsz év telt el. Húszévesnyi jogfosztottságot kellett az „eltörölt személyeknek” és hozzátartozóiknak elviselniük, és húsz év kellett ahhoz, hogy az igazságszolgáltatás beérjen. Az, hogy a népesség-nyilvántartásból való „eltörlés” titokban történt, és az érintettek nem élhettek jogorvoslattal, mivel tudomásuk sem volt arról, hogy jogsérelem érte őket, arra enged következtetni, hogy a szlovén hatóságok adminisztratív intézkedése kimerítette az önkényesség fogalmát.⁸² Az államutódlást követően először 2009-ben hozta nyilvánosságra a szlovén kormány az „eltörölt személyek” számáról szóló hivatalos adatokat. A 2009. január 24-én kiadott kormányjelentés szerint 1992. február 26-án összesen 25 671 személyt töröltek a népesség-nyilvántartásból.⁸³ A szlovén állam tizennyolc év után, 2010-ben kért nyilvánosan bocsánatot az „eltörölt személyektől”.⁸⁴ A strasbourgi Bíróság pilotjellegű döntése nemcsak annak a nyolc kérelmezőnek szolgáltatott igazságot, akik panasszal éltek előtte, hanem valamennyi érintett „eltörölt személy” tekintetében kötelezettséget rótt a szlovén államra. Láthattuk, hogy a szlovén állam megkésve bár, de igyekezett kötelezettségének eleget tenni a kívánt jóvátételi terv kidolgozásával és parlamenti elfogadásával. Az érintettek már csak arra várnak, hogy a szlovén kormány a Strasbourgnak tett ígéreteit rövid időn belül euróra váltsa.

82 Zorn, Jelka: From Erased and Excluded... 52. o.

83 A Bíróság előtti eljárás időpontjában a 25 671 főből 7899 fő szerzett szlovén állampolgárságot, 3630 fő állandó tartózkodási engedélyt, míg 13 426 „eltörölt személynek” nem volt legális státusa Szlovéniában, és hollétük is ismeretlen volt a szlovén hatóságok előtt. Lásd *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 69. pont.

84 2010. június 15-én az Országgyűlés elnöke kért nyilvánosan elnézést, egy héttel később pedig a belügyminiszter is követte a példáját. Forrás: *Kurić és társai kontra Szlovénia*, 75. pont.